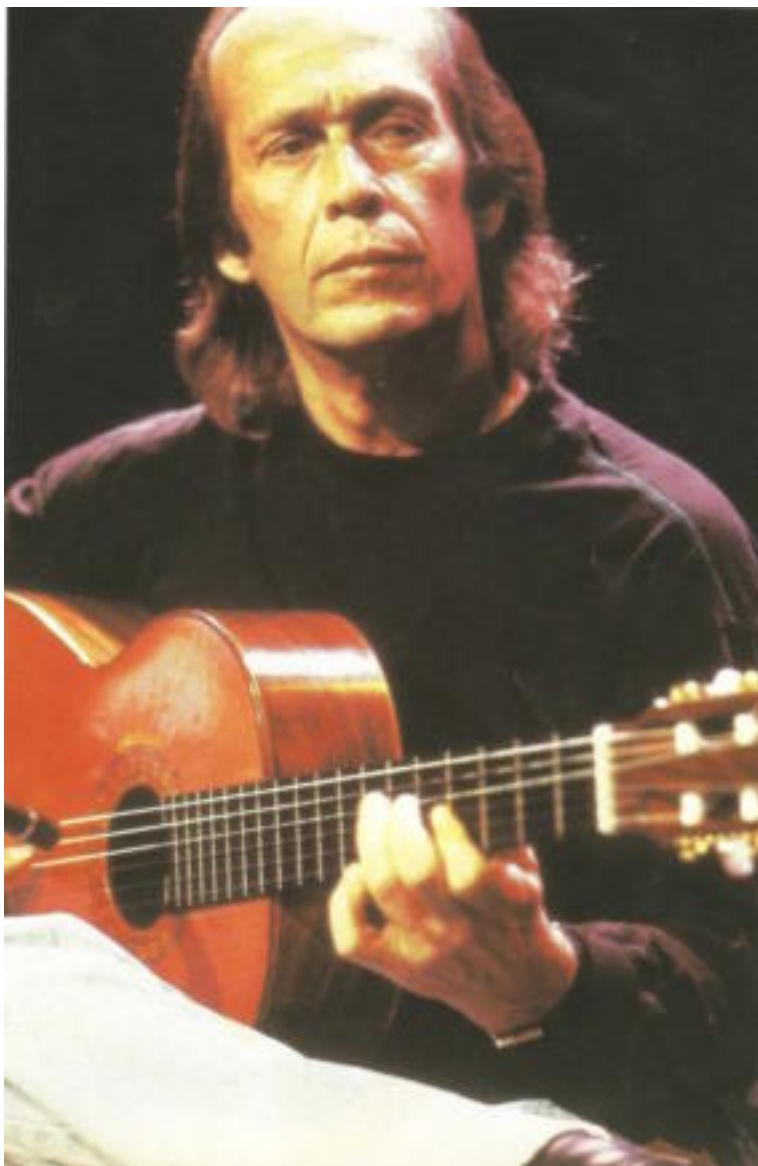

EL TRIPTICO

(Ανάλυση ενός καθοριστικού φαινομένου στην εξέλιξη της κιθάρας
του φλαμένκο.)
(του Στάθη Γαλάτη)

Μετά τα μικρά πορτραίτα που προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε στις προηγούμενες δημοσιεύσεις , με αναφορές στους **Victor Monge “Serranito”** και **Manolo Munoz Alcon “Manolo Sanlucar”**, συνεχίζουμε με το πορτραίτο του τρίτου σκέλους του “Τρίπτυχου”, δηλαδή του **Francisco Sanchez Gomez “Paco de Lucia”**. Στην δεύτερη αυτή ενότητα θα παρακολουθήσουμε την καλλιτεχνική πορεία του πολύ ιδιαίτερου αυτού κιθαριστή από το 1962 και μετά, δηλαδή από τότε που η οικογένεια ολόκληρη, εκτός της Maria που παρέμεινε στο Algeciras, μετακομίζει στην Μαδρίτη.

Β' μέρος

PACO DE LUCIA

Μια μεγάλη και δύσκολη καριέρα.

*Μια όμορφη, αναμνηστική φωτογραφία από την εποχή στην οποία αναφερόμαστε τώρα (1963): Ο Paco και ο Pepe , backstage, με τον διάσημο χορευτή **Antonio**, (θυμόσατε την ταινία **“Νύχτα Γάμου”** που πρωταγωνιστούσε, με μουσική και τραγούδια του μεγάλου μας **Μίκη**); κάτω από το άγρυπνο βλέμμα του πατέρα **Antonio**.*

Ο Paco στην Μαδρίτη. 1962.

Ο μεγάλος αδελφός Ramon, συνδυάζοντας την στρατιωτική του θητεία με την κιθαριστική του καριέρα και συγκατοικώντας με τον αδελφό του Antonio Jr., μετακομίζουν στην οδό Calle de la Ilustracion, No.17. Σε λίγο έρχεται να μείνει και η υπόλοιπη οικογένεια (εκτός της Maria, η οποία παραμένει στο Algeciras). Η οικογένεια μένει για λίγο μόνο μαζί, αφού ο Pepe και ο Paco φεύγουν με το γκρουπ του διάσημου Jose Greco στην Αμερική για εννέα μήνες. Επιστρέφοντας στο τέλος του 1963, διαπιστώνουν το αποτέλεσμα των δημοσίων σχέσεων που καλλιέργησε ο Ramon και ο πατέρας Antonio. Κάνουν μαζί το LP **“Los Chiquitos de Algeciras”**, που έχει μεγάλη επιτυχία και ξαφνικά όλη η Μαδρίτη μιλά για τα παιδιά-θαύματα. Όλοι επιζητούν να κλείσουν συμβόλαια με τον Paco, το νέο fenomeno της κιθάρας αλλά, προς μεγάλη τους έκπληξη, διαπιστώνουν

ότι αυτό είναι αδύνατο -τουλάχιστο με τα ισχύοντα την εποχή εκείνη! Σύμφωνα με τους κανόνες που είχε θέσει από νωρίς ο οξυδερκής πατέρας Antonio: ο **Paco όχι μόνο δεν θα έπαιζε ποτέ σε μισθωμένη juerga, αλλά ούτε και σε tablao, όσο περιωπής κι' αν ήταν αυτό!** Ο Manolo Caracol, ο διάσημος τραγουδιστής και ιδιοκτήτης της μουσικής σκηνής Los Canasteros, για παράδειγμα, πρόσφερε στον Paco το (ανήκουστο για την εποχή) ποσό των 5000 πεσετών την βραδιά, αλλά η οικογένεια απέρριψε την πρόταση, με αποτέλεσμα να βουίξει όλη η Μαδρίτη. “Θεέ μου”, σκέφτονταν όλοι, “αυτός ο πιτσιρικός θα πρέπει να είναι καταπληκτικός”. Αλλά υπάρχουν κι άλλα αξιοσημείωτα παραδείγματα: στην περίοδο του πρώτου μισού της δεκαετίας του 1960, λειτουργούσαν στην Μαδρίτη, εκτός από τα μεγάλα και γνωστά tablaos, δηλαδή μουσικές σκηνές, όπου παιζόταν μεν επαγγελματικό φλαμένκο αλλά, οπωσδήποτε πολύ ποιοτικό, όπως το Corral de la Morerria, η Zambra, το Café de Chinitas, κ.λ.π., μικρές “μπουάτ” οι οποίες καλούσαν καλλιτέχνες πολύ αξιόλογους, αλλά όχι πολύ γνωστούς, ορισμένοι από τους οποίους σε μικρό διάστημα γίνονταν πραγματικά διάσημοι. Ένα τέτοιο στέκι στη Μαδρίτη ήταν ένα όμορφο υπόγειο κελάρι με το όνομα “Los Gabrieles” στο οποίο μπορούσε κανείς να συναντήσει και να ακούσει σε μια πολύ intimate ατμόσφαιρα καλλιτέχνες όπως ο Diego del Gastor με την παρέα του από το Moron de la Frontera, τον Pepe de la Matrona, την Perla de Cadiz, τον μοναδικό και ιδιόρρυθμο Manolo de Huelva, τον Paco del Gastor, (ανεψιό του Diego), την Luisa Maravilla και τόσους άλλους καλλιτέχνες του φλαμένκο των οποίων η καλλιτεχνική αξία ήταν αντίστροφα ανάλογη με την αντίστοιχη “δημόσια εικόνα” τους. Από αυτό λοιπόν το ιστορικό “στέκι” του ζωντανού, παραδοσιακού φλαμένκο, όπου μπορούσες ακόμα και τότε να συμμετάσχεις σε μια juerga -μια πολύ σπάνια όντως εμπειρία- δεν μπορούσε να μην περάσει και ο ανερχόμενος αστέρας της κιθάρας φλαμένκο, ο Paco de Lucia, αφού έτσι κι αλλιώς ήδη είχε μετακομίσει στην Μαδρίτη. Η φήμη του σαν guitarrista fenomenal είχε ήδη απλωθεί παντού, γι' αυτό και ήταν μάλλον φυσικό να του προτείνει ο υπεύθυνος της επιχείρησης να κλείσει εμφανίσεις με αμοιβή 500 πεσέτες την βραδιά. Ο πατέρας Antonio όμως δεν συμφωνούσε και ζήτησε αμοιβή 5000 (!) πεσέτες ξέροντας ότι ποτέ δεν θα δίνονταν ένα τέτοιο ποσό. Επέτρεπε όμως στον Paco (17 μόλις χρόνων τότε) να επισκέπτεται το μπαράκι τις μικρές ώρες μετά την juerga και να παίζει, να δοκιμάζει κιθάρες, να συνοδεύει τραγουδιστές -κάτι που ο Paco λάτρευε να κάνει... Έτσι ο ταλαντούχος κιθαριστής μας μάζευε ακούσματα και εμπειρίες.

Όμορφη φωτο.: Η τέλεια στάση φλαμένκο, η τέλεια θέση δεξιού κι αριστερού χεριού, η ιδανική, παραδοσιακή κιθάρα φλαμένκο.

(Τα χέρια του **Paco** στο εξώφυλλο του δίσκου του **“Dos guitarras flamencas”** με τον **Ricardo Modrego**. Η κιθάρα με την πανέμορφη *embocadura* είναι μια **Conde Hermanos “Sobrinos de Domingo Esteso”**).

Έτσι κύλησε μια ολόκληρη περίοδος μέσα στη δεκαετία 1960-70, με τον Paco να ηχογραφεί δίσκους, κιθαριστικούς κυρίως, σε θέματα ενός πολύ ευρέος φάσματος -από έργα του Federico Garcia Lorca μέχρι αγαπημένα και μοδάτα λάτιν θέματα, με τον Ramon η με τον Ricardo Modrego - αλλά και μερικές πολύ αξιόλογες ποιοτικά συνοδείες τραγουδιστών όπως ο Fosforito και ο Juan Lebrijano. Την ίδια περίοδο ηχογραφεί με τον σαξοφωνίστα της jazz Pedro Iturralde και το συγκρότημά του. Γίνεται σαφές ότι η επαφή του αυτή με τον ισπανό μουσικό της jazz, άγνωστη για τους πολλούς, του ανοίγει ένα παράθυρο προς ένα κόσμο ηχητικών ερεθισμάτων μέσω των οποίων η ανήσυχη δημιουργικότητά του βρίσκει συναρπαστική διέξοδο! Και πώς θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά, θα μπορούσε να σκεφτεί κανείς, αφού στα δεκαεπτά του μόλις χρόνια είχε ήδη μάθει ό,τι ήταν να μάθει από το τρέχον υλικό του φλαμένκο αφ' ενός, και διέθετε μια αστείρευτη δημιουργική ανησυχία αφ' ετέρου ;

Συλλεκτική φωτο.: Ο Paco συνοδεύοντας τον τραγουδιστή Juan el Lebrijano σε παραδοσιακό ύφος και ήθος. Ο Paco, από τις πρώτες του επαγγελματικές εμφανίσεις, έγινε γνωστός για την μεγάλη γκάμα ευαισθησίας στο κιθαριστικό του ηχόχρωμα στην συνοδεία του cante.

Κυριεύοντας την Ιβηρική. Η καριέρα του Paco απογειώνεται.

Όπως ακριβώς τόσοι και τόσοι καλλιτέχνες, ο Paco έπρεπε να καταφέρει να εισχωρήσει στον όχι και τόσο ελαστικό “κατεστημένο” χώρο του φλαμένκο, κερδίζοντας τον σεβασμό των δασκάλων που μεσουρανούσαν ως την στιγμή εκείνη. Για την κιθάρα αυτό δεν ήταν ιδιαίτερα δύσκολο, γιατί κανείς δεν μπορούσε πια σοβαρά να αμφισβητήσει το τεράστιο ταλέντο του. Το ίδιο ίσχυε και για την συνοδεία του χορού, αφού η επιστημονικά ολοκληρωμένη υποδομή του, μαζί με εκείνη την εκπληκτική αίσθηση του compas που ενδογενώς κατείχε ο Paco, τον είχαν αναδείξει σαν τον ιδανικό accompagnateur χορού, μόλις από τα δέκα πέντε του χρόνια, όταν ξεκινούσε τις περιόδους του με την κομπανία του Jose Greco. Τα πράγματα όμως ήσαν κάπως πιο περίπλοκα στην περίπτωση της συνοδείας του τραγουδιού. Και ενώ ο Paco, όπως απέδειξε, δεν είχε κανένα πρόβλημα με τους νέους τραγουδιστές, π.χ. τον Fosforito ή τον Camaron de la Isla, ανακάλυπτε ότι οι καταξιωμένοι, ώριμοι cantaores ήσαν πολύ επιφυλακτικοί απέναντί του, όπως άλλωστε και γενικότερα απέναντι στους κιθαριστές της νεότερης γενιάς, οι οποίοι, κατά την άποψή τους, δεν έμεναν στον παραδοσιακό ρόλο ενός accompagnateur, δηλαδή στο να υπάρχουν σε δεύτερο πλάνο και να υποστηρίζουν τη φωνή τους, αλλά προσπαθούσαν να εντυπωσιάσουν με τις δικές τους, μοντέρνες παραλλαγές, γρήγορες κλίμακες, κλπ. Ο ίδιος ο Paco αφηγείται μια πρώτη

δική του σχετική εμπειρία, όπου το 1974 ήταν καλεσμένος να συμμετάσχει στο Φεστιβάλ της La Union, στην ανατολική ακτή της Ιβηρικής, στο οποίο θα συμμετείχε επίσης στο cante ο μεγάλος δάσκαλος, ερευνητής και τραγουδιστής Antonio Mairena. (Ας σημειώσουμε ότι ο Paco, με την συμμετοχή του είχε πάρει το πρώτο βραβείο στην κιθάρα σ' αυτό το Φεστιβάλ.)

“...Έτυχε λοιπόν,”, αφηγείται ο Paco, *“...να μην υπάρχει άλλος διαθέσιμος κιθαριστής για να συνοδεύσει τον Antonio Mairena, ούτε καν ο αγαπημένος του Melchor. Έτσι, παραβιάζοντας τους κανόνες του, ο Antonio, μέσω ενός κοινού φίλου, μου ζήτησε να του συνοδεύσω εγώ. Δεν σας κρύβω, λοιπόν, ότι η πρόταση αυτή του μεγάλου δασκάλου με ανησύχησε αρκετά, γιατί, αν η συνοδεία μου δεν έδενε καλά μ' αυτή την μεγάλη φωνή, θα γινόταν αμέσως γνωστό στο χώρο ότι δεν ήμουνα καλός στη συνοδεία των παλιών maestros. Εγώ, βέβαια, πάντα πίστευα ότι ο καλός κιθαριστής-accompagnateur πρέπει να βοηθά τον τραγουδιστή να εκφραστεί όσο γίνεται καλύτερα, κάνοντάς του να νοιώθει άνετα, μένοντας ο ίδιος σε δεύτερο πλάνο. Σκέφτηκα λοιπόν ότι, επειδή, πάνω απ' όλα, ο δάσκαλος Antonio θα προτιμούσε έναν κιθαριστή σαν τον Melchor de Marchena να τον συνοδεύσει, θα' πρεπε να γίνω και εγώ ένας δεύτερος Melchor. Έτσι αποφάσισα να παίξω σαν κι αυτόν του σπουδαίου κιθαριστή, με σκοπό να αποδώσω το στυλ, τη δομή της μελωδικής γραμμής του, ακόμα και τις εκφράσεις του προσώπου του!... Τελικά, ο Mairena ευθουσιάστηκε! Μίλησε πολύ κολακευτικά για μένα, και μοίρασε σε πολλούς αντίγραφα της ηχογραφημένης εμφάνισής μας... Το ότι ένα ιερό τέρας σαν τον Antonio με δέχτηκε έτσι ανεπιφύλακτα, μου έδωσε πολύ κουράγιο....”*

Συλλεκτική φωτο.: ο Paco συνοδεύοντας τον τραγουδιστή με τον οποίο είχε δεθεί τόσο πολύ όχι μόνο καλλιτεχνικά, αλλά και ψυχικά, τον αδικοχαμένο Camaron de la Isla. Την απώλειά του δεν την ξεπέρασε ποτέ! (Αν ακούσετε την τελευταία σύνθεση από το δίσκο του με τίτλο *LUZIA* του 1998, όπου ο Paco, συνοδεύοντας τον εαυτό του, τραγουδά ο ίδιος μια *copla* για τον Camaron, **θάχετε νιώσει την πεμπτούσια του flamenco puro!**). Ήταν ένας μόνο στίχος, ψίθυρος-κραυγή, που έλεγε: “...**Αγ, Camaron que se fue por mí vera...**”.(**Αχ, Camaron, πούχεις φύγει πια απ’ το πλάι μου..**) Ναι, θυμίζει λίγο Λόρκα.

Έτσι, ο Paco, έγινε πια ο ευνοούμενος συνοδός, τόσο των *cantaores*, όσο και των *bailaores*... Δεδομένου δε του γεγονότος ότι σαν *concertista* θεωρείτο τότε σαν δεύτερος, μόνο μετά τον Sabicas, μπορούμε να πούμε ότι ο Paco είχε πια καθιερωθεί στο χώρο του.

Ευτυχισμένη οικογενειακή στιγμή στο σπίτι στη Μαδρίτη: Από αριστερά, η αδελφή *María*, ο *Paco*, η μαμά *Lucía* και η πεθερά του μεγάλου αδελφού *Ramon*.

Παρ’ όλα αυτά, όσο κι αν ο ίδιος το απολάμβανε κι αισθανόταν ότι υπηρετεί ειλικρινά την παράδοση, δεν ήταν γραφτό του Paco να καταξιωθεί σαν ο ιδανικός κιθαριστής συνοδείας του *Cante*. Πολλές φορές, ενώ συνόδευε τραγουδιστές σαν τον Fosforito, ή τον Lebrijano, το κοινό του ζητούσε επίμονα, φορτικά, να παίξει μια αστραπιαία καντέντσα, ή μια απίθανη συγχορδία, ή ένα απίστευτο *contra-tiempo*, κι ο Paco το έκανε, μη μπορώντας να αρνηθεί, με αποτέλεσμα και ενώ το ακροατήριο ωρυόταν ικανοποιημένο, ο ίδιος να αισθάνεται άσχημα, ο τραγουδιστής να έχει ξεφύγει από την συγκινησιακή του επικέντρωση, και η οποιαδήποτε σπίθα

γνησιότητας να έχει οριστικά σβήσει. Κατά μεγάλο ποσοστό, επεισόδια σαν κι αυτό, αποτέλεσαν την κύρια αιτία, μαζί με την ασίγαστη μουσική του ανησυχία, που τον έσπρωχνε όλο και περισσότερο στις συναυλίες live, ή σε καθαρά κιθαριστικά κονσέρτα και ρεσιτάλ.

Με όλα αυτά, γινόταν βαθμιαία μια όλο και πιο σημαντική δημόσια και διεθνής φυσιογνωμία. Τον κυνηγούσαν στους δρόμους για ένα αυτόγραφο, για μια συνέντευξη, μια φωτογραφία... Στη Μαδρίτη, ακροδεξιοί αλήτες τον ξυλοκόπησαν άσχημα, έχοντας παρεξηγήσει ένα αθώο πολιτικό του σχόλιο σε μια συνέντευξη. Για ένα άτομο εσωστρεφές και πολύ ευαίσθητο, όπως ο Paco, όλ' αυτά τον πλήγωναν ανεπανόρθωτα, επηρεάζοντας τον εσωτερο, δημιουργικό ψυχισμό του. Αν σε όλα αυτά μπορούσε κανείς να προσθέσει το ότι ο Paco βασανιζόταν αδιάκοπα από το άγχος του “επόμενου βήματος”, δηλαδή το πόσο δημιουργική και πρωτότυπη θα είναι η επόμενη δουλειά του γνωρίζοντας ότι χιλιάδες φανατικοί οπαδοί, aficionados, επίδοξοι κιθαριστές κ.λ.π. περίμεναν εναγωνίως να παίξουν (και να πανηγυρίσουν για αυτό) τις νέες του ιδέες, τότε μπορεί να καταλάβει τους εφιάλτες του, ακόμα και την στιγμή που “καβαλά το κύμα”.

*“...Μέχρι την στιγμή που του γνώρισα από κοντά και μιλήσαμε -έστω και για λίγο- είχα στο μυαλό μου την εικόνα του Paco του 1986, δηλαδή ενός ψηλού, γεροδεμένου νεαρού που σου έδινε την εντύπωση ότι η κιθάρα του κι αυτός θα σε ταξίδευαν πολύ μακριά. (Ήταν το πρώτο του ρεσιτάλ στην Αθήνα, στον Ορφέα, αν θυμάμαι καλά. Είχε μεγάλη επιτυχία, ως προς το ότι είχε καταφέρει να πείσει τον κόσμο πως το φλαμένκο μπορούσε να λειτουργήσει και στις μεγάλες αίθουσες). Ο Paco που συνάντησα το 1989 σε ένα εκπληκτικό, καθαρά κιθαριστικό κονσέρτο που έδωσε στο θέατρο του Κολλεγίου Αθηνών, μαζί με δύο εξαιρετικούς κιθαριστές, τον ανεψιό του Jose Maria Banderas, (γιο της αδελφής του Maria), και του Juan Manuel Canizares, παρουσιάζοντας τη δουλειά του κυρίως γύρω από το CD με τίτλο “Ziryab”, ο Paco λοιπόν αυτός ήταν ένας ταλαιπωρημένος, πολύ κουρασμένος άνθρωπος, που μου μίλησε όπως μου μίλησε, αμέσως μετά αυτό το δίωρο εξαντλητικό ρεσιτάλ στα παρασκήνια του θεάτρου, **καθισμένος σε καρέκλα**, ενώ τον τριγυρνούσαν ένα σωρό κοσμικοί και επώνυμοι που προσπαθούσαν όχι να του μιλήσουν, αλλά να δείξουν στον “κοσμικό περίγυρο” (τρομάρα τους), ότι ήταν κι αυτοί εκεί, σ’ ένα ακόμα “in” γεγονός... Με δέος αλλά και ανησυχία πλησίασα αυτόν τον περήφανο, ταλαντούχο Ανδαλουσιάνο κιθαριστή, του μίλησα με σεβασμό στη γλώσσα του, δείχνοντάς του κάτι που είχα γράψει για τον ίδιο και που είχε δημοσιευθεί σε μια ημερήσια Αθηναϊκή εφημερίδα, λίγες μέρες πριν από το ρεσιτάλ. Χωρίς να σηκωθεί από το κάθισμά του, κοίταξε το κείμενο (που δεν καταλάβαινε) ανασήκωσε τα φρύδια του και με κοίταξε με μια έκφραση που έλεγε: “...Μα, όλα αυτά για μένα”; πήρε ένα στυλό και έβαλε το αυτόγραφο του στο επάνω μέρος της σελίδας χωρίς ποτέ να του το ζητήσω... Κατάλαβα ότι αυτό ήταν το*

ελάχιστο που ένιωθε ότι μπορούσε να κάνει για να με ευχαριστήσει χωρίς την ανάγκη να εμπλακεί σε ατέλειωτους διαλόγους. Τον ευχαρίστησα βιασικά κι έφυγα αμέσως, ελπίζοντας να μη με έχει θεωρήσει σαν ένα ακόμη “ψώνιο”.

Ο Paco και η Casilda.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 ακόμα, σ'ένα μπαράκι της Μαδρίτης που σύχναζαν πολλοί Ανδαλουσιάνοι, ο Paco γνώρισε την *Casilda Varela Amruero*, μια σπουδάστρια του κλασικού μπαλέτου, στην αρχή ακόμα της σύντομης επαγγελματικής της καριέρας. Ο έρωτας ήταν πραγματικά κεραυνοβόλος, αλλά η ένωση των δύο νέων φάνταζε αδύνατη. Ο Paco προέρχονταν από μιας ταπεινής καταγωγής οικογένεια, ενώ εκείνη από γενιά στρατιωτικών, και μάλιστα Φραγκικών!

(...Απόσπασμα από την εγκυκλοπαίδεια Espasa-Calpe, για τον πατέρα της Casilda: *Jose Enrique Varela Iglesias* (1891-1951). Στρατιωτικός διοικητής των δυνάμεων στο Μαρόκο, κέρδισε δύο μετάλλια ανδρείας πολεμώντας εναντίον των Μαυριτανών. Υπηρέτησε στο πλευρό του Φράνκο, ως διοικητής ταξιαρχίας στον Ισπανικό εμφύλιο και το 1939 ονομάζεται Υπουργός Στρατού. Το 1945 προάγεται σε υποστράτηγο με καθήκοντα Ύπατου Αρμοστή στο Μαρόκο! Μετά τον θάνατό του, του απονεμήθηκε ο βαθμός του στρατηγού και ο τίτλος του μαρκησιού.. *Marques de Varela y de San Fernando!*). Η Casilda γεννήθηκε στο Μαρόκο.

Ο Paco και η Casilda, ύστερα από δύο χρόνια δεσμού αρραβωνιάστηκαν, έμειναν έτσι για οκτώ ακόμη χρόνια, και τελικά παντρεύτηκαν το 1977 στο Άμστερνταμ για να αποφύγουν δημοσιότητα ή άλλου είδους τριβές. Από τον γάμο αυτό γεννήθηκαν τρία παιδιά: Η Casilda, η Lucia και ο Curro. Κανένα από αυτά δεν έχει καμία σχέση με την τέχνη του φλαμένκο...

O PACO TOY 1986

Ο γάμος με την Casilda στο Amsterdam το 1977. Σε πολύ στενό κύκλο. Η νύφη πλαισιώνεται από όλα τα αδέρφια. Από αριστερά: Ramon, Antonio, Paco και Pepe.

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΤΟ Α' μέρος εδώ: ["El Triptico": 3. PACO DE LUCIA](#)

Στην επόμενη συνέχεια:

Paco de Lucia, η δισκογραφία του. Επίσης, μια προσπάθεια καταγραφής και ανάλυσης της μουσικής του. Τα “γιατί” και τα “πώς”.

Στάθης Γαλάτης

egalat@tee.gr

(Δεκέμβριος 2008)

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΕΛΙΔΑΣ:

Κώστας Γρηγορέας